

در قوام و دوام امور تربیتی

/// چشم انداز ///

اشاره

بیانات مقام معظم رهبری در تأکید بر امور پرورشی و تربیتی که بخش کوتاه ولی بسیار مهمی از آن در صفحه ۲ جلد این شماره مجله رشد مدیریت مدرسه آمده است، مرا بر آن داشت تا در اهمیت امور پرورشی - این که امروزه نه تنها در ایران بلکه در دنیای غرب که از لحاظ دانش و فناوری پیشرفته هستند نیز جزو مبانی اصلی تعلیم و تربیت آنان در مدارس به شمار می آید - به نکاتی اشاره داشته باشم. در اهمیت و رسالت پرورش و امور پرورشی مطالب زیادی برگرفته از دین و آیین ما مطرح شده است. مقام معظم رهبری در بخش‌های مختلفی از نقطه‌نظرات خویش پیوسته بر ضرورت کار مربیان پرورشی و جایگاه معاونت پرورشی در مدارس کشور تأکید داشته‌اند.

شاید این بار پرداختن به امور تربیتی و اهمیت آن از دیدگاه نظام‌های آموزشی کشورهای دیگر، ما را بیش از پیش به این باور برساند که امور پرورشی و تربیتی مقوله‌ای مهم، ضروری و دارای اهمیت و ابعاد بسیاری است و می‌بایست در آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه مدارس، بدان بیشتر توجه شود. البته به این معنی نیست که وضعیت فعلی امور پرورشی بدون عیب و نقص است، بلکه می‌بایست در راستای بالندگی و احیای مجدد امور تربیتی به‌ویژه در جهت برنامه‌های تحول بنیادین آموزش و پرورش و فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران مورد بازنگری و بازآرایی قرار گیرد. این بازآرایی منوط به بازشناسی دقیق فرایندهای پرورشی در مدارس است. و اینک آن‌چه را که در این مقاله کوتاه ملاحظه می‌کنید برگرفته از کتاب «تدریس اثربخش در مدرسه» نوشته کریس کریکو که توسط نگارنده این مقاله در سال ۱۳۸۷ ترجمه شده است. این مطالب به برخی از مهم‌ترین کارکردهای امور تربیتی و وظایف معلمان و مربیان در زمینه پرورش دانش‌آموزان اشاره دارد.

کلیدواژه‌ها:
مقام معظم رهبری، امور تربیتی، معلمان، تدریس اثربخش.

اهمیت امور تربیتی در سایر نظام‌های آموزشی جهان

طی سالیان مدید توجه بسیاری از نظام‌های آموزشی جهان به اهمیت امور تربیتی در مدارس جلب شده است. (بست، ۱۹۹۵). در حقیقت امور تربیتی بر صحت و سلامت تأکید دارد و سعی دارد دانش‌آموزان را مطمئن کند که قادر هستند از تمام چیزهایی که مدرسه به آن‌ها ارائه می‌دهد سود ببرند و شامل چهار جنبه

آموزشی و پرورشی است:

- پیشرفت علمی
- رفتار و نگرش‌های عمومی
- رشد اجتماعی و شخصی
- نیازهای فردی

در بیشتر دبیرستان‌ها سیستم امور تربیتی معمولاً سیستم انجمنی یا سیستم گروه‌سالارانه است که یک معلم یا گروه پرورشی دارد و در آن هر معلم نقش و مسئولیت

دکتر حیدر تورانی

مهم‌ترین کار امور تربیتی این است که در دانش‌آموزان این احساس را ایجاد کند که مدرسه نگران پیشرفت علمی و صحت و سلامت آن‌هاست

این اختصاص یافته است تا به این مهم نایل آیند.

امور تربیتی از بسیاری جهات تدریس اثربخش را حمایت می‌کند. مهم‌ترین کار این است که در دانش‌آموزان این احساس را ایجاد کند که مدرسه نگران پیشرفت علمی و صحت و سلامت آن‌هاست. سیستم امور تربیتی اتخاذ شده در یک مدرسه باید طوری باشد که در صورت لزوم این پیغام را به تک‌تک دانش‌آموزان منتقل کند. به‌عنوان مثال توضیحات کلی و گروهی به جمع دانش‌آموزان دارای اهمیت است، اما این پیغام باید در زمان بحران یا وقوع مشکلات به فرد فرد دانش‌آموزان منتقل شود. در مدارس ابتدایی معلمان کلاس تقریباً از وظیفه تربیتی شانه خالی می‌کنند. در دبیرستان‌هایی که دارای سیستم امور تربیتی هستند نیز برخی از معلمان ممکن است چنین عمل کنند.

در حقیقت، در دبیرستان‌ها عملکرد مهم سیستم امور تربیتی تبادل اطلاعات در مورد دانش‌آموزی است که از مرز دروس خارج شده و به چیزهای دیگر می‌پردازد. این کار به مسئولان امور تربیتی کمک می‌کند تا تصویر بهتری از پیشرفت هر دانش‌آموز و مشکلات ممکن داشته باشند و این کار کمک می‌کند تا راهبردهای اثربخش‌تری را برای رفع نیازهای دانش‌آموزان طراحی کرد.

جنبه‌های مهم تدریس اثربخش، در تجربیات یادگیری طرح شده توسط معلم و نوع نتایج یادگیری نهفته است. در گذشته و در شرایط عادی امور تربیتی کاملاً متمایز از جنبه‌های آموزشی و علمی تدریس کلاسی بود اما این تمایز به‌وسیله نقش

تربیتی خاصی دارد. به‌علاوه هر نفر از کارمندان دیگر نیز شامل سرگروه‌ها، جانشین سرگروه‌ها و معلمان کلاس مسئولیت‌های تربیتی دارند. بیشتر مدارس ابتدایی سیستم غیررسمی‌تری دارند اما هنوز نیازمند توجهاتی در این مورد هستند.

پیشرفت تحصیلی شامل تشویق پیشرفت یا بررسی دلایل کم‌آموزی دانش‌آموزان است. در بعضی مدارس انتخاب درس یا راهنمایی شغلی به عهده اعضای امور تربیتی است. رفتار و نگرش کلی، مخصوصاً رفتار نامناسب دانش‌آموزان ممکن است به دفتر امور تربیتی رجوع داده شود؛ مخصوصاً اگر راهنمایی و مشاوره یا تماس با والدین ضروری باشد. این حقیقت که یک معلم هم نقش معلم کلاس را داشته باشد و هم نقش تربیتی، برخی اوقات باعث تنش می‌شود، مثل این که معلم بخواهد نظم و انضباط را به شدت در کلاس ایجاد کند و در عین حال در مورد دل‌نگرانی دانش‌آموزان نیز همدردی کند.

توجه به رشد اجتماعی و شخصی منجر به ایجاد برنامه درسی تربیتی یا برنامه آموزش اجتماعی و شخصی در مدارس شده است. این کار تجربیات یادگیری را فراهم می‌کند که هدفشان پرورش رشد اجتماعی و شخصی است که اغلب به‌طور آشکاری مرتبط با امور تربیتی هستند. چنین آموزشی می‌تواند شامل تقریباً هر چیزی باشد که مرتبط با امور تربیتی است: آموزش معنوی و اخلاقی، آموزش مذهبی، آموزش مهارت‌های زندگی و اجتماعی، آموزش جنسی و مهارت‌های مطالعه.

توجه به نیازهای فردی شامل توجه به مشکلات شخصی است که صحت و سلامت دانش‌آموزان را تهدید می‌کند. این ممکن است شامل ضعف پیشرفت و رفتار نادرست یا موارد دیگر مانند بزهکاری، فرار از مدرسه، بیماری فیزیکی، اختلالات احساسی و قلدری باشد.

با توجه به دامنه فعالیت‌های امور تربیتی و این حقیقت که مربیان امور تربیتی و معلمان دیگر این کار را به عهده دارند، ارائه یک سیستم امور تربیتی مناسب در یک مدرسه بسیار پیچیده است. در واقع زمینه‌های فعالیت دیگری مانند برآوردن نیازهای آموزشی خاص و ثبت پیشرفت دانش‌آموزان نیز وجود دارند که باعث ابهام در تفاوت بین فعالیت‌های تربیتی و جنبه‌های دیگر زندگی مدرسه‌ای می‌شوند.

از مشکلات امور تربیتی

یکی از مشکلات امور تربیتی در بسیاری از مدارس این است که قوانین و قراردادهای علمی در مدرسه باعث محدود شدن فعالیت‌های مسئولین امور تربیتی در رفع نیازهای دانش‌آموزان ضعیف و محروم می‌شود. مسئولین امور تربیتی با تشویق چنین دانش‌آموزانی به قبول این که آن‌ها شکست خورده‌اند و نباید علت آن را روش تدریس بد یا ارتباط نداشتن برنامه درسی با زندگی خود بدانند، فشار کار زیادی را تحمل می‌کنند تا وضعیت موجود در مدرسه را بهبود بخشند و مهم نیست که چقدر با دانش‌آموزان در این ارتباط احساس همدردی می‌کنند. برای چنین دانش‌آموزانی مدرسه حکم یک زندان را دارد که منتظر رهایی از آن هستند. در یک دنیای ایده‌آل مدارس باید به اندازه کافی انعطاف‌پذیر و سرشار از منابع باشند تا مطمئن شویم برای هر کس چیزی را ارائه می‌دهند. به هر حال، قوانین حاکم بر مدرسه باعث می‌شود برخی از دانش‌آموزان در مقابل آن عکس‌العمل نشان دهند و نقش مسئولان امور تربیتی این خواهد بود که این دانش‌آموزان را با قوانین موجود سازگار کنند. به طوری که گویی به نفع آن‌هاست.

امور تربیتی و حمایت از تدریس اثربخش معلمان

تدریس اثربخش معلم بالاترین شکل آموزش امور تربیتی است. زیرا ناشی از توجه معلم به پیشرفت آموزشی دانش‌آموزان است. تدریس اثربخش این پیام را به دانش‌آموزان منتقل می‌کند که پیشرفت آن‌ها مهم و ارزشمند است و این که زمان و تلاش آن‌ها به

همهٔ معلمان نقش تربیتی دارند و این بخشی از تدریس اثربخش است که معلمان بتوانند روابط خود را با دانش‌آموزان توسعه دهند تا هم نقش آموزشی داشته باشند و هم نقش تربیتی

فعال مسئولان امور تربیتی در ارائهٔ پیشنهاد به همکاران در مورد جدال با بی‌میلی دانش‌آموزان، به مرور از بین رفته است. چنین روابط سالمی بین اولیای مدرسه در متن برنامه‌های درسی مدارس نهفته است که تلاش دارند دانش‌آموزان را برای رفع نیازهای علمی خود بهتر آماده سازند.

امور تربیتی و رسیدگی به رفتار دانش‌آموزان

نقش امور تربیتی در رسیدگی به رفتار ناشایست دانش‌آموزان در بسیاری از مطالعات اهمیت به‌سزایی داشته است. یکی از مزایای این که معلمان نقش تربیتی داشته باشند این است که دانش‌آموزان فرصت دارند تا در مورد مشکلات و دل‌نگرانی‌های خود به شخصی غیر از معلم کلاس عادی خود رجوع کنند. بنابراین مسئولان امور تربیتی دیدگاه بازتر و آزادتری از دانش‌آموز دارند که کمک می‌کند بهتر به موقعیت رسیدگی کنند. متأسفانه در برخی مدارس امور تربیتی نقش «کارشناس اصلاح معایب» را بازی می‌کند و متخصص امور انضباطی است و وظیفهٔ خود را اعمال نظم و انضباط و کمک به معلمان می‌داند. در حالی که نقش کمکی و پشتیبانی امور تربیتی برای همکاران بسیار اهمیت دارد، اما بهتر است نقش مشاور را برای دانش‌آموزانی بازی کند که به آن‌ها مراجعه می‌کنند به‌طوری که بتوانند واسطه‌ای باشد که به مشکلات دانش‌آموز رسیدگی می‌کند درحالی که شکایات معلم عادی کلاس را نیز در نظر دارد.

✓ چیزی که اهمیت بسیار دارد این است که هر گاه معلم کلاس با مشکلات

انضباطی مواجه می‌شود نباید به‌طور اتوماتیک آن را به همکار بالادست خود یا مسئولان امور تربیتی ارجاع دهد. در وهله اول همهٔ معلمان نقش تربیتی دارند و این بخشی از تدریس اثربخش است که معلمان بتوانند روابط خود را با دانش‌آموزان توسعه دهند تا هم نقش آموزشی داشته باشند و هم نقش تربیتی. در واقع مطالعاتی که در مورد دانش‌آموزان اخراجی به علت رفتار نامناسب (هارت، ۱۹۹۵) انجام شده است نشان می‌دهد در مدرسی که معلم کلاس در رسیدگی به مشکلات دانش‌آموز خود نقش تربیتی بازی می‌کند و از طرف مدرسه نیز حمایت می‌شود، میزان اخراج دانش‌آموز کمتر از مدرسی است که معلم کلاس سریع دانش‌آموز مشکل‌ساز را به مراجع بالاتر رجوع می‌دهد.

✓ یکی دیگر از جنبه‌های مهم امور تربیتی جلوگیری از ایجاد گروه‌های دانش‌آموزی است که نگرش ضد مدرسه‌ای دارند. امور تربیتی علاوه بر این که می‌تواند دانش‌آموزان را به ایجاد نگرش مثبت تشویق کند، می‌تواند با تغییر کلاس یا تغییر وضعیت مهره‌های کلیدی چنین گروه‌هایی را نیز بی‌اثر کند. در واقع یک بحث در طرفداری از تشکیل کلاس‌ها با دانش‌آموزان مختلف از نظر توانایی این است که آن‌ها خود از ایجاد گروه‌های ضد مدرسه‌ای جلوگیری می‌کنند. در این جا موفقیت نه فقط به خاطر جلوگیری از تشکیل این گروه‌هاست بلکه این حقیقت وجود دارد که وقتی دانش‌آموزان کلاس دارای توانایی‌های متفاوتی هستند هم معلمان و هم دانش‌آموزان کمتر در مورد کلاس و وضعیت آن دیدگاه‌های کلیشه‌ای ارائه می‌دهند.

✓ سرانجام باید به این نکته توجه کنیم که امور تربیتی می‌تواند در رسیدگی به نگرانی‌ها و دلواپسی‌های دانش‌آموزان کمک کند، از پیشرفت تحصیلی گرفته تا سازش با زندگی مدرسه‌ای. به‌طور کلی وقتی دانش‌آموزان، تحصیل در یک مدرسه جدید را شروع می‌کنند نگرانی‌های خاصی دارند و بسیاری از مدارس تلاش زیادی می‌کنند دانش‌آموزان با اضطراب امتحان و انجام امور مربوط به مدرسه کنار بیاورند. نگرانی‌های دیگر دانش‌آموزان ممکن است نتیجه بحران و مشکلات خانوادگی مانند مرگ یکی از والدین یا مشکلات زناشویی پدر و مادر باشد، یا ممکن است ناشی از خود مدرسه باشد. معلمان باید دائماً نسبت به مشکلاتی که ناشی از این دل‌نگرانی‌هاست حساس باشند زیرا در این رابطه معلمان در وضعیتی هستند که می‌توانند دلیل ممکن را جست‌وجو کنند. بخش مهمی از روابط سالم بین معلم و دانش‌آموز این است که اجازه می‌دهد معلمان تغییر رفتار دانش‌آموز را که ناشی از این دل‌نگرانی‌هاست دریابند.

✓ در بحث روابط بین معلم و دانش‌آموز واضح است که این ارتباطات زیربنایی بسیاری از فعالیت‌ها و موقعیت‌ها در مدرسه هستند. پس کار معلم ایجاد و حفظ روابط مناسب در رابطه با این فعالیت‌ها و موقعیت‌هاست خواه اعمال اقتدار باشد، خواه کمک در حل مشکلات یادگیری. و یا مشاوره با دانش‌آموز در مورد مشکلات شخصی باشد. مهمترین ویژگی چنین روابطی احترام متقابل و تفاهم مناسب است. از بحث راجع به جو کلاس و امور تربیتی مشخص شد روابط سالم بین دانش‌آموز و معلم در قلب تدریس اثربخش نهفته است.

گرچه نقش حاکمیتی و نظارتی مربیان پرورشی در آموزش و پرورش ایران با نظام غربی تفاوت‌های ماهوی دارد و زیاد قابل قیاس نیست، اما لازم است در نظام امور تربیتی کشور ما تغییراتی جدی در راستای تعمیم هرچه بیشتر فعالیت‌های پرورشی در میان همهٔ معلمان صورت گیرد. این تغییرات هم شامل ساختار و فرایند و هم مشمول نگرش همهٔ کارکنان آموزش و پرورش اعم از مدیر، معلم، مربی، مشاور و ... خواهد بود.

امید است با مطالعه این مطالب، توجه و نگرش ما به امور تربیتی و فرایندهای آن بیش از گذشته بیشتر و مثبت‌تر شود و برای احیاء اصلاح و بازآرایی آن منطبق بر اسناد تحول بنیادین آموزش و پرورش و فلسفهٔ تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی و تربیت رسمی و عمومی و الگوی اسلامی - ایرانی اهتمام ورزیم.